

Llegint imatges

AGUSTÍN COMOTTO

El propòsit d'aquesta conferència és aconseguir que els professors i els alumnes puguin abordar una metodologia d'anàlisi de la imatge en els llibres il·lustrats infantils.

Les imatges que es treballen en la conferència, majoritàriament il·lustracions, han estat triades per tot allò que és susceptible de ser analitzat d'acord amb les propostes, és a dir, sense que sigui important l'edat a la qual està dirigit el text ni el tractament tècnic aplicat.

Es considera la imatge, per tant, com a qualsevol estímul visual que trobem en un llibre i que contingui un llenguatge descriptiu i simbòlic. Posteriorment a l'anàlisi de les imatges, s'adjunten propostes d'activitats orientades no tant a un perfeccionament de les habilitats manuals del nen sinó a un major entrenament de la capacitat d'observació de la imatge. L'objectiu és generar reflexió i crear judici propi en relació al que s'observa.

Des de temps immemorials, abans fins i tot del llenguatge escrit, l'ésser humà ha intentat expressar idees, successos i emocions a través del dibuix. El dibuix, a mesura que el dibuixant adquiria habilitat, va esdevenir una poderosa eina de transmissió, especialitzant-se tant en el sentit estètic com en l'ideològic. En efecte, estètica i idea van plegades i han influït en l'espectador d'una manera conscient o inconscient tant d'una manera sensible com afirmant un discurs. Un exemple clar d'això és l'art religiós, en el qual ambdós paràmetres conviuen clarament.

Amb la invenció de l'escriptura, i segles després de la seva universalització gràcies a l'educació, la nostra cultura va tendir a deixar l'anàlisi de la imatge en un pla individual. Es va prescindir, en bona part, de l'educació en relació a l'observació de la imatge i es van centrar tots els esforços en la lectoescriptura com a eina fonamental de l'expressió d'idees. Aquesta dinàmica a través del temps, sumada a una imposició de l'estètica regnant d'acord a la moda de torn, ha generat autèntics analfabets en relació a la lectura d'imatge. Aquest analfabetisme empobreix la nostra societat que, paradoxalment, cada dia, i a causa de les noves tecnologies, esdevé una societat més i més visual i no escrita. En efecte, els avenços tecnològics com Internet ja tenen una generació, anomenada "nadius digitals", que té la capacitat de descarregar imatge i visualitzar-ne a la carta a les llars. Així, s'han modificat tendències arrelades feia anys, que estaven entre nosaltres, i s'està creant una nova cultura més visual, que consumeix ràpidament imatge i la descarta de vegades amb més velocitat que la que havia emprat a consumir-la. Aquesta generació utilitza la lectoescriptura d'una manera efímera, fins i tot reinventa el llenguatge per abreujar i

redueix les idees a frases curtes que, obligatòriament, han d'anar acompanyades d'imatge.

Per què no treballar d'una manera seriosa, donant eines als nens perquè tinguin la capacitat de jutjar, sabent veure i observar tot el que la imatge comporta des del punt de vista de l'estètica i de la ideologia?

Cal educar nens i joves en l'anàlisi d'imatge amb l'esperança de crear éssers que, un cop arribats a l'edat adulta, siguin capaços de jutjar i interpretar una imatge —de la mateixa manera que llegeixen, jutgen i interpreten un text— ja sigui un dibuix, un quadre, una pel·lícula, una escultura...

Però, com cal abordar l'anàlisi d'imatge en els llibres infantils? Abans de començar, convé aclarir l'aleatorietat de les opinions en matèria d'estètica i, acceptant aquesta subjectivitat com a pedra angular del dubte —i el dubte com un benefici—, permetre discrepar i proposar; aquest serà l'objectiu de totes les propostes exposades a continuació.

En línies generals es pot dir que una imatge porta una càrrega d'informació estètica i una altra d'ideològica, és a dir, un discurs de l'autor o un discurs per a qui treballa l'autor.

Des de la primera premissa, la de l'estètica, podem afirmar que hi ha una estètica pròpia de l'autor i una altra, pròpia d'una època. Això és evident quan contemplem, per exemple, un dibuix fet en el període victorià anglès, com els dibuixos clàssics d'*Alícia al país de les meravelles*, o un fresc romànic com el Pantocràtor de Taüll. En ambdós casos, hi podem observar l'obra d'un artista certament condicionat, en major o en menor mesura, pels anys que li toquen viure. Hi ha per tant una estètica imperant que imposa la seva marca a l'autor, i han estat pocs els que han sabut trencar i traspasar la seva època.

Des de la segona premissa, la de la idea, podem trobar infinitat d'anàlisis. Què va voler dir l'il·lustrador en el seu dibuix?

El discurs que trobem en un dibuix, aparentment innocent, dirigit a un nen, és una font enorme d'informació, i aquesta pot ser àmpliament discutida. Exemple d'aquest discurs, per posar-ne un de molt evident pel que fa a la idea que comporta, és el que podem veure en la il·lustració moralitzant i de tall feixista dels còmics del període de la postguerra espanyola. Hi podem observar clarament el model de nen del règim, l'objectiu educatiu de les històries, etc.

Proposem a continuació diferents maneres d'abordar aquest prisma denominat imatge.

Anàlisi de la imatge agrupant estils d'il·lustració

Una forma interessant d'observar el dibuix és tractar d'agrupar per famílies les diferents maneres de contar dels il·lustradors. Aquestes famílies són capritxoses i discutibles i tenen el valor d'haver observat punts en comú entre diferents il·lustradors a l'hora d'interpretar un text.

—Il·lustració expressionista: il·lustració que respecta la realitat, entenent-la com un tot entre l'exterior (una casa, una muntanya, un carrer o una persona) i l'interior emocional de l'executant (il·lustrador), és a dir, una pauta sensorial relacionada amb vivències i reflexions simbòliques que la realitat exterior li dispara. Així, en la il·lustració d'una casa hi haurà parets i sostre però no seran més importants que el

record que l'il·lustrador tingui de certa casa, de cert sostre i, potser, del que li va passar quan era nen en algun sostre. La il·lustració expressionista reinterpreta algunes regles clàssiques de la il·lustració. Si per explicar el que es vol, la paret de la casa ha de ser anormalment corba, no hi haurà problema que ho sigui.

—Il·lustració naturalista o realista: il·lustració que respecta certes regles donades per la realitat i la natura. En aquest cas, l'il·lustrador s'esforça a seguir el cànon de proporcions de coses vives i inertes, la perspectiva i el color dels objectes, i fins i tot intenta capturar al màxim possible l'anecdota que ens ofereix l'entorn a través de la simple observació.

—Il·lustració "línia anglesa": Amb aquest nom capritxós agrupem el conjunt d'il·lustradors que fixen el seu punt de vista en certes coses que la realitat ens ofereix. Aquesta observació es concentra en la quotidianitat, en l'absurd i el sense sentit de la quotidianitat. Les manies i obsessions de la societat, així com els costums, són vitals per a aquest estil de dibuix. El sentit de l'humor i la capacitat de l'il·lustrador és primordial, forçant la tècnica gràfica per a aconseguir explicar de la millor manera possible l'anècdota desitjada. La definició de línia anglesa es deu a un conjunt d'il·lustradors que considerem mestres d'aquesta manera d'entendre el dibuix d'aquest país, però no exclou els il·lustradors d'altres països.

—Il·lustració simbòlica: aglutina els il·lustradors que treballen prioritàriament en el camp semàntic del dibuix, és a dir, aquesta capacitat inherent que té la il·lustració d'emetre una idea, un concepte abstracte més enllà de la imatge formal que està representant. En aquest cas, l'il·lustrador prioritza la intel·ligència, la idea, per sobre de qualsevol altre concepte.

La idea de fer famílies és discutible i susceptible de la pròpia creació de famílies. Els infants poden, perfectament, gràcies a l'observació oberta per aquest canal, crear les seves pròpies famílies d'acord a les seves pròpies regles. També convé aclarir que molts il·lustradors són inclassificables o simplement "naveguen" estèticament a través de diferents estils gràfics d'acord a les necessitats del text.

Anàlisi de la imatge des del punt de vista de l'il·lustrador

Una altra manera possible d'abordar la imatge és a través de la interpretació del text que ha fet l'il·lustrador, és a dir, observar el treball de l'il·lustrador des del seu punt de vista. Per dur a terme aquest exercici convé treballar amb un text conegut per tots i que hagi estat interpretat nombroses vegades per diferents il·lustradors. Ens referim als clàssics de la literatura infantil. Veure els diferents treballs que s'han fet, per exemple, del personatge de Pinotxo és un bon exercici d'observació i reflexió en relació al que ha interpretat l'il·lustrador. A través dels diferents autors veiem com aquests han desenvolupat de manera molt diversa un mateix text, fins i tot un mateix paràgraf del mateix text. L'il·lustrador, a través del seu treball, personalitza parts del text i aporta el seu imaginari ampliant el del text original.

Per comparar autors es pot veure l'obra gràfica de les obres *Pinotxo*, *Alícia al país de les meravelles*, *El Quixot*, *Blancaneus i els set nans*, *La Ventafocs*, etc.

Anàlisi de la imatge d'acord amb les influències externes

Els autors i els lectors són susceptibles a influències externes que en gran mesura condicionen l'opinió i el gust sobre el dibuix. A continuació proposem una llista d'alguns dels elements que afecten i influencien l'imaginari infantil.

—Dibuixos animats: a través dels seus diferents estils, com el manga, l'estil Walt Disney, etc.

—Moda: la roba, les tendències, els models, futbolistes, etc, són un poderós agent que condiciona el nen i l'adult.

—Videojocs.

—El còmic en la seva variant més de moda: el manga i els superherois.

Anàlisi de la imatge d'acord amb imaginari col·lectius: l'època

Comparació de la il·lustració a través de l'època en què va ser concebuda. Una manera interessant d'abordar l'anàlisi de la imatge és confrontar i apreciar els elements que es veuen en els dibuixos típics d'una època. Si observem imatges d'il·lustracions fetes, per exemple, en els anys vint, descobrirem elements formals diferents als del present com la moda o el decorat que mostren els dibuixos. Però també es pot descobrir un estil similar entre els autors i apreciar la "moda" del dibuix de l'època. D'aquesta manera vam arribar a interpretar imaginari col·lectius com la factoria Walt Disney i veure a través d'exemples dels elements que fan l' "estil" d'aquest imaginari. Així, podem esbrinar imaginari infantil o juvenil tals com els vampirs romàntics, els superherois, etc.

Conclusió

Com s'ha comentat anteriorment, el propòsit d'aquesta exposició és crear un nou espai de reflexió. Aquest espai crea opinió, individualitza aquesta opinió i comporta el respecte per l'opinió no compartida; i alhora entenent, donada la subjectivitat del que s'ha estudiat, que l'opinió aliena és tan valuosa com la pròpia.

D'altra banda, aquesta observació i la necessitat de "tenir opinió", crea caràcter i dóna una eina nova al nen per decidir què li agrada o què no li agrada en relació al llenguatge visual. En poques paraules: la reeducació del seu gust des de la seva pròpia observació li permetrà tenir veu pròpia davant del bombardeig d'imatges a la qual ens veiem sotmesos diàriament.